

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXII (1/2020)

Ewa MUSIAŁ*

**Zaangażowanie rodziców w pomoc dzieciom w wieku wczesnoszkolnym w odrabianiu zadań domowych.
Analiza możliwości**

**Parental involvement in helping children of early school age
with homework. Possibilities of analysis**

Abstrakt

Cel. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym na ogół chętnie przychodzą do szkoły i z zapałem zabierają się do nauki. Pilnie słuchają i gorliwie wypełniają polecenia nauczyciela. Natomiast ich koncentracja uwagi jest jeszcze nietrwała. Naturalne jest, że nie potrafią one początkowo sprostać wszystkim obowiązkom szkolnym. Dodatkowo w pierwszych latach nauki mali uczniowie nie mają jeszcze nawyku uczenia się samodzielnie ani w szkole, ani w domu. Dlatego też ogromne znaczenie we właściwym kształtowaniu tego zwyczaju oraz konsekwentnym, a zarazem rozumnym, tj. odpowiednim pod względem wychowawczym podejściu do tej problematyki, mają rodzice. Praca domowa jest jednym z elementów jednolitego procesu kształcenia. Nie jest więc dodatkiem do nauki szkolnej, jak to dość często występuje w praktycznej działalności dydaktyczno-wychowawczej, ale jej integralnym elementem. Kiedy dziecko zaczyna swoją przygodę ze szkołą, potrzebuje wsparcia tych, którzy dają mu poczucie bezpieczeństwa. Istotna dla dziecka jest obecność rodziców w ważnych chwilach w szkole oraz zainteresowanie tym, co dzieje się w jego życiu, a więc także zadaniami domowymi. Oczywiście zatem

* e-mail: ewa.musial@uwr.edu.pl

Zakład Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Przedszkolnej, Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski, Dawida 1, Wrocław, Polska

Department of Early School and Pre-School Pedagogy, Institute of Pedagogy, Faculty of Historical and Pedagogical Sciences, University of Wrocław, Dawida1, Wrocław, Poland

ORCID: 0000-0001-7710-2265

jest, że rodzice mogą i powinni pomagać w nauce. Celem artykułu jest przedstawienie możliwości zaangażowania się rodziców w pomoc dzieciom w wieku wczesnoszkolnym w odrabianiu prac domowych.

Materiały i metody. Przegląd i analiza literatury przedmiotu.

Wnioski. Rodzic powinien być doradcą, ale nie wykonawcą. Narzucanie swojej pomocy w sytuacji, gdy dziecko jej nie potrzebuje i nie chce, czy nawet wyręczanie dziecka może spowodować, że młody człowiek zwątpi w swoje możliwości, pogorszy się jego samoocena, przyzwyczajony też zostanie do oszukiwania i innych działań sprzecznych z normami społecznymi. Może to doprowadzić do sytuacji, w której uczeń nie będzie podejmował żadnych zadań bez zewnętrznej motywacji rodzica lub nauczyciela. Jednak pozostawienie go zupełnie samego wobec nowych i trudnych wyzwań także nie jest dobre, bo zaburza jego poczucie bezpieczeństwa, może spowodować wykształcenie postawy unikania trudnych sytuacji. Racjonalna pomoc rodziców jest pedagogicznie bezcenna.

Słowa kluczowe: edukacja wczesnoszkolna, praca domowa, rodzice, uczniowie klas I–III.

Abstract

Aim. Children of early school age are usually eager to come to school and start learning with enthusiasm. They listen attentively and follow the teacher's instructions diligently. On the other hand, the child's attention span is still impermanent. It is natural that they cannot fulfil all school duties initially. Additionally, in the first years of schooling, young students do not yet have the habit of learning independently, either at school, or at home. Therefore, parents are of great importance in the proper shaping of this habit and a consistent and at the same time rational, i.e., appropriate in terms of upbringing, approach to this issue. School homework is one of the elements of a uniform learning process. Therefore, it is not an "addition" to the school learning of students, as it often occurs in practical didactic and educational activities, but it is an integral element of this learning. When a child begins its adventure with school, it needs the support of those who give it a sense of security. It is important for a parent to be present at important moments at school and to be interested in what is happening in the student's life, including homework. So, it is obvious that parents can and should help their child with home schooling. The aim of the article is to present the possibilities of parents' involvement in helping younger school children with their homework.

Materials and methods. Review and analysis of the literature on the subject.

Conclusions. The parent should be the advisor but not the executor. Imposing your help in a situation where the child does not need it and does not want it, or even to perform tasks for the child, may cause the young person to doubt their abilities, weaken their self-esteem, and it will also become used to cheating and other actions contradictory to social norms. This can lead to a situation where the child does not undertake any tasks without outside motivation of the parent (or teacher). But leaving the child completely alone in the face of new and difficult challenges is also not good, because it disturbs its sense of security, it may result in the development of an attitude of avoiding difficult tasks. The rational help of parents is pedagogically priceless.

Keywords: early childhood education, homework, parents, students in grades I-III.

*Nie odtrącaj mnie, gdy dręcę cię pytaniami.
Może się wkrótce okazać, że zamiast prosić cię o wyjaśnienia,
poszukam ich gdzie indziej.*

Janusz Korczak

Wprowadzenie

Pierwsze lata nauki stanowią fundament dla dalszego kształcenia, dlatego tak ważne jest, aby był on mocny i trwały, bo wtedy będzie można na nim budować, tj. dalszy rozwój intelektualny dziecka przebiegnie pomyślnie (Kozak, 1984, s. 35). Obowiązująca podstawa prawna, czyli *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. 2017, poz. 356) stanowi, że głównym celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Proces wychowania i kształcenia prowadzony w klasach I–III szkoły podstawowej umożliwia młodemu człowiekowi odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Edukacja na tym etapie jest ukierunkowana na zaspokojenie naturalnych potrzeb rozwojowych ucznia. W efekcie pedagogicznego wsparcia dziecko zdobywa dojrzałość do podjęcia nauki na II etapie edukacyjnym. Osiągnięcia te można sprawdzić do nabycia przez dzieci, w określonym stopniu i zakresie, narzędzi myślenia, rozumienia i działania, które są nie tylko niezbędne do funkcjonowania w rzeczywistym świecie, lecz także do kontynuowania kształcenia na kolejnych szczeblach. Mają uniwersalny charakter i są kluczowe w procesie poznawania świata, a zatem uczenia się. Jednocześnie, zgodnie z założeniami podstawy programowej, rozwój powinien mieć charakter interdyscyplinarny, niwelujący granice między poszczególnymi dziedzinami wiedzy.

Do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należą:

- wielokierunkowe wspieranie aktywności dziecka przez organizowanie sytuacji edukacyjnych umożliwiających eksperymentowanie, nabywanie doświadczeń oraz poznawanie polisensoryczne, stymulujące jego rozwój we wszystkich obszarach: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym;
- zapewnienie prawidłowej organizacji zabawy, nauki i odpoczynku, aby uzyskać ciągłość procesów adaptacyjnych w odniesieniu do wszystkich dzieci, w tym rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;

-
- wspieranie aktywności dziecka kształtującej umiejętność korzystania z rozwijających się umysłowych procesów poznawczych, niezbędnych do tworzenia własnych wzorów zabawy, nauki i odpoczynku;
 - wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzących do osiągnięcia przez nie kompetencji samodzielnego uczenia się;
 - umożliwienie wyboru (opracowanie) programu nauczania opartego na treściach adekwatnych do poziomu rozwoju dzieci, ich możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania oraz uwzględniającego potrzeby i możliwości uczniów rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;
 - realizacja programu nauczania z poszanowaniem godności uczniów, ich naturalnego indywidualnego tempa rozwoju, wspieranie indywidualności, oryginalności, wzmocnianie poczucia wartości, zaspokajanie potrzeby poczucia sensu aktywności własnej i współdziałania w grupie;
 - zapewnienie dostępu do wartościowych, w kontekście rozwoju ucznia, źródeł informacji i nowoczesnych technologii;
 - organizacja zajęć dostosowanych do intelektualnych potrzeb i oczekiwań rozwojowych dzieci, wywołujących zaciekawienie, zdumienie i radość ze zdobywania wiedzy, rozumienia emocji, uczuć własnych i innych osób, sprzyjających utrzymaniu zdrowia psychicznego, fizycznego i społecznego (szeroko rozumiana edukacja zdrowotna). Zajęcia powinny umożliwiać nabywanie doświadczeń poprzez zabawę, wykonywanie eksperymentów naukowych, eksplorację, przeprowadzanie badań, rozwiązywanie problemów w zakresie adekwatnym do możliwości i potrzeb rozwojowych na danym etapie oraz z uwzględnieniem indywidualnych możliwości każdego dziecka. Muszą także wspierać aktywność dzieci, rozwijać nawyki i zachowania adekwatne do poznawanych wartości, takich jak: bezpieczeństwo własne i grupy, sprawność fizyczna, zaradność, samodzielność, odpowiedzialność, poczucie obowiązku. Powinny też wspierać rozumienie doświadczeń, które wynikają ze stopniowego przejścia z dzieciństwa w wiek dorostania. Ważne, aby w trakcie zajęć uczniowie mogli poznać wartości i normy społeczne, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, lokalna i regionalna, naród. Należy promować zachowania wynikające z tych wartości, a możliwe do zrozumienia przez dziecko na danym etapie rozwoju oraz wspierać poznawanie kultury narodowej, odbiór sztuki i potrzebę jej współtworzenia w zakresie adekwatnym do etapu rozwojowego dziecka, z uwzględnieniem możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na tym etapie. Powinno się też pomagać uczniom dostrzegać i eksplorować środowisko przyrodnicze, dawać możliwość poznania wartości i wzajemnych powiązań jego składników, pokazywać wartości i normy, których źródłem jest zdrowy ekosystem, oraz zachowania z nich wynikające. Dziecko powinno odkryć, że jest istotnym, integralnym podmiotem tego środowiska. Należy

umożliwić uczniowi poznawanie kultur innych narodów, w tym krajów Unii Europejskiej, różnorodnych zjawisk przyrodniczych, sztuki, a także zabaw i zwyczajów dzieci innych narodowości, z uwzględnieniem możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka.

Wymienione zadania powinny być osiągnięte w toku szkolnego procesu kształcenia. Niemniej jednak nie jest to w pełni możliwe przy wyłącznej lub prawie wyłącznej nauce dziecka w placówce oświatowej. Potrzebna jest bowiem odpowiednia ilość czasu na pracę całkowicie samodzielną uczniów, pozbawioną kierownictwa nauczyciela, sprawdzającą zarówno stopień realizacji zadań wymienionych wyżej, jak i w szczególności poziom przygotowania uczniów do dalszej edukacji. Praca domowa jest jednym z elementów jednolitego procesu kształcenia. Nie jest więc dodatkiem do szkolnej nauki, jak to dość często występuje w praktycznej działalności dydaktyczno-wychowawczej, ale jej integralną częścią. To indywidualny wysiłek włożony w realizację osobistych zainteresowań ucznia, który pozbawiony bezpośredniej kontroli ze strony nauczyciela, staje się aktywną i samodzielnie pracującą jednostką. Dziecko samo reguluje tempo pracy, poznaje swoje możliwości, słabe i mocne strony. Może korzystać z różnych źródeł informacji, szukać ich, planować i organizować własną działalność poznawczą, wreszcie przez samokontrolę uczy się sztuki szukania i wykrywania popełnionych błędów oraz sposobów ich usuwania (Kowalik, 2006, s. 33). Wdrażanie do samodzielnej aktywności już od pierwszych dni w szkole uzasadnia się tym, że dziecko musi opanować ten nawyk, osiąść podstawowe umiejętności uczenia się, zdolność do korzystania z różnych źródeł wiedzy wspomnianych wyżej i inne umiejętności przydatne w procesie samokształcenia. W klasach początkowych do domu nie zadaje się wiele. Jednakże dziecko ma systematycznie wdrażać się do obowiązków szkolnych. Zadaniem rodziców jest przyzwyczajanie do samodzielnej pracy w określonym czasie, czyli do dobrej organizacji. Młody człowiek w tym wieku potrzebuje zabawy, ale między zabawą, nauką i spełnianiem innych obowiązków trzeba zachować odpowiednie proporcje czasu. Rodzice powinni zachęcać dziecko, przejawiać zainteresowanie jego postępami w nauce, dyskretnie naprowadzać na rozwiązanie danego zadania czy problemu, pobudzać dziecko do działania, do własnej inwencji.

Zadanie domowe w ujęciu terminologicznym i definicyjnym

Jak zauważa Eugenia Karcz-Taranowicz, „tradycja zadawania pracy domowej jest prawie tak samo odległa, jak instytucja szkoły” (2019, s. 39). W literaturze pedagogicznej spotykamy różne określenia wspomnianej formy aktywności uczniów: nauka

domowa, praca domowa, praca międzylekcyjna, praca lekcyjno-domowa, nauka własna. Sama czynność uczenia się bywa nazywana przestarzałymi terminami: odrabianie pracy domowej, odrabianie lekcji, co sugeruje, że uczeń ma wykonywać na rzecz szkoły jakieś powinności, „lekcje odrobić jak pańszczyznę” (Kwolik, 2006). Określenia: praca lekcyjno-domowa, praca międzylekcyjna, nauka domowa, nauka własna czy najczęściej używane praca domowa, odnoszą się do zadań, które uczeń wykonuje po zakończeniu zajęć lekcyjnych, najczęściej w domu. Przymiotnika „domowa” nie należy utożsamiać jedynie z miejscem, lecz także z zachowaniem własnego tempa, metod i czasu realizacji pracy (Łukawska, 2004, s. 12).

Praca domowa jest jednym z ogniw procesu edukacyjnego. Dla nauczycieli stanowi niezbędny element w rozwoju intelektualnym uczniów. Rodzice traktują ją w kategoriach czynności potrzebnej, lecz niekoniecznej dla utrwalenia wiedzy, dla uczniów często jest zgorą odbierającą radość życia. Zdaniem Haliny Filipczuk „nauka domowa to indywidualny wkład pracy w realizację osobistych zainteresowań, poznawanie własnych możliwości, słabych i mocnych stron, indywidualnych cech, np. typu pamięci” (1985, s. 133). Dzięki racjonalnie zorganizowanej nauce domowej uczeń osiąga również z czasem umiejętności samodzielnego zdobywania różnorodnych informacji, samokontroli i samooceny uzyskiwanych efektów, dobierania właściwych technik uczenia się, czytania ze zrozumieniem, samodzielnego myślenia i działania. Dodatkowo wzmacnia się jego wiara we własne siły. Według Jana Zborowskiego na pojęcie nauki domowej składają się: utrwalanie wiadomości nabytych na lekcjach, pogłębianie i rozszerzanie horyzontu wiedzy lekcyjnej, przygotowanie (częściowe lub całkowite) do nowej lekcji (1995, s. 11). Renata Reclik przyjmuje, „że praca domowa to zharmonizowane z treściami programowymi oraz odpowiadające indywidualnym możliwościom ucznia i wykonywane przez niego w domu zajęcia szkolne, których celem jest z jednej strony rozszerzanie, pogłębianie i utrwalanie treści programowych, z drugiej zaś rozbudzanie inicjatywy i indywidualnych zainteresowań oraz wdrażanie do samokontroli, samooceny i samokształcenia” (2005, s. 138). Wincenty Okoń mianem pracy domowej uczniów określa „formę obowiązkowych[,] wykonywanych zwykle w domu, zajęć szkolnych uczniów, których celem jest rozszerzenie, utrwalenie i pogłębianie ich wiedzy oraz wdrażanie do samodzielności w posługiwaniu się wiedzą w zbieraniu informacji, w dokonywaniu obserwacji, rozwiązywaniu zagadnień oraz pisemnym ich opracowaniu” (2007, ss. 327-328). Mianem dobrej pracy domowej jest określana praca zaplanowana i zgodna z tematem lekcji (Kołodziej, Niesporek-Szamburska, 2009), która służy zrozumieniu materiału, utrwaleniu wiedzy, szczególnie takiej, którą uczniowie będą umieli wykorzystać w różnych sytuacjach i dzięki której będą umieli rozwiązywać różnorakie problemy (Okoń, 2007).

Po co uczniowi zadania domowe?

Władysław Puślecki (2005, s. 791) uważa, że celem pracy domowej są „oczekiwane osiągnięcia edukacyjne ucznia, będące rezultatem jej realizacji” i wyróżnia trzy dziedziny charakteryzujące cel pracy domowej:

- uczuciowo-wolicjonalne – to zespół cech osobowościowych ucznia (motywacja, odpowiedzialność, satysfakcja z wykonanej pracy, systematyczność i obowiązkowość), które określają jego podmiotowość, dążenia i stosunek do siebie samego i świata go otaczającego oraz wpływają na skuteczność nauki domowej;
- instrumentalno-adaptacyjne – charakteryzują ucznia od strony intelektualno-sprawnościowej (wiedza, rozumienie, umiejętności, doświadczenie, nawyki);
- transgresyjno-emancypacyjne – dają szansę na krytyczne ocenianie i twórcze przekraczanie, a nie tylko utrwalanie schematów myślenia i działania obowiązujących w programach szkolnych.

W zależności od celu i treści można wyróżnić następujące rodzaje zadań domowych: utrwalające materiał opracowany na zajęciach szkolnych, pogłębiające, rozszerzające i uzupełniające wiadomości zdobyte w klasie, przygotowujące do nowej lekcji, prace o charakterze twórczym (Więckowski, 1983, s. 156). Według Haliny Kozak praca domowa spełnia trzy podstawowe funkcje: „powtarzanie i utrwalanie wiadomości i umiejętności zdobytych w szkole; pogłębianie i rozszerzanie ich oraz praktyczne wykorzystanie zdobytych umiejętności” (1984, s. 26). Zadania domowe mogą przekształcić zainteresowania uczniów i ciekawość budzoną na lekcjach w zamiłowania pozaszkolne (samokształceniowe), które umożliwiają im wyjście poza stereotypowy zbiór ćwiczeń utrwalających oraz pozwolą na uzupełnienie, pogłębienie i wzbogacenie wiedzy własnym wysiłkiem. Mogą także umożliwić rozwój różnego rodzaju pasji, które nie powstały podczas pracy w klasie. Ma to szczególne znaczenie dla uczniów słabszych – dzięki temu, że w zajęciach szkolnych zostaną wykorzystane ich dodatkowe zainteresowania, będą lepiej motywowani do nauki (Kwolik, 2006, s. 32). Wymienione funkcje uświadamiają, jak ważną rolę mają do spełnienia zadania domowe i jak wielkie oczekiwania są z nimi związane.

W klasach I–III praca domowa opiera się głównie na materiale programowym realizowanym w czasie kolejnych jednostek lekcyjnych, ma zazwyczaj charakter utrwalający wiadomości i umiejętności nabyte w szkole. Najczęściej to właśnie w domu dziecko ma możliwość i okazję ponownego przemyślenia tematu czy rozszerzenia swojej wiedzy. Może swobodnie zastanowić się nad kwestiami poruszonymi podczas zajęć, porozmawiać z rodzicami, rodzeństwem, rówieśnikami, wyjaśnić wątpliwości, które pojawiły się w toku lekcji, czy też samodzielnie, po przemyśleniu problemu, starać się go rozwiązać, dojść do własnych wniosków. Utrwalanie wiadomości

i umiejętności niewątpliwie ściśle wiąże się z przypominaniem i zapamiętywaniem. Ważny w procesie przyswajania wiedzy u dzieci jest czynnik emocjonalny związany z treścią. Szybciej i trwalej opanowują to, co wzbudza ich ciekawość. Należy o tym pamiętać i przy każdej sposobności rozwijać i rozszerzać zainteresowania. Im więcej dziecko ich posiada, z tym większym zapałem się uczy. (Kozak, 1984, s. 36). Kolejna funkcja pracy domowej polega na pogłębianiu i rozszerzaniu wiadomości i umiejętności zdobytych w szkole oraz na ich praktycznym wykorzystaniu. Ona również ma związek z rozwijaniem zamiłowań, które w tym wieku nie są jeszcze zbyt ściśle sprecyzowane i stałe. Najczęściej dotyczą przyrody i sportu, jednakże każdy człowiek ma nieco inne upodobania indywidualne, które najbardziej odpowiadają jego skłonnościom i uzdolnieniom (Kowalik, 2006).

Szkolne uwarunkowania efektywności zadań domowych

Jak pisze Katarzyna Błażejewska: „w literaturze przedmiotu można wyróżnić dwa podejścia do znaczenia pracy domowej: tradycyjne – uznające pracę domową za bardzo istotny element procesu kształcenia; nowsze (oparte na wynikach najnowszych badań) – podkreślające, że wykonywanie zadań w domu nie ma wpływu na postępy w nauce” (2020, s. 83). Jan Iluk sygnalizuje: „analizując zawartość artykułów internetowych poświęconych tematowi prac domowych, można zauważyć, że argumentem przeciwko ich zadawaniu jest to, że stanowią »czarną dziurę« w procesie szkolnego nauczania” (2020). Ewelina Jarnutowska i Paweł Grygiel charakteryzują ją następująco: „nauczyciele nie mają wglądu w to, czy uczniowie odrabiają prace domowe samodzielnie, czy korzystają z pomocy rodziców, internetowych zasobów lub przepisują gotowe rozwiązania od rówieśników. W związku z tym nie są w stanie kontrolować tego, czy uczniowie w ogóle zmierzili się z danym zadaniem, jak radzą sobie z jego wykonaniem, gdzie popełniają błędy i czy ktoś z domowników je koryguje” (2015, s. 97). Jako autorka niniejszego opracowania uważam, że nauka domowa ucznia to integralna część procesu dydaktyczno-wychowawczego. Dopiero w połączeniu z zajęciami szkolnymi tworzy pełną jednostkę procesu edukacji.

Aby nauka domowa umożliwiła uczniom osiągnięcie założonych efektów, zadania powinny spełniać kilka warunków: ich cele i treści powinny być jasno określone, atrakcyjne dla ucznia, oceniane przez niego jako ciekawe, dostosowane do możliwości. Jeśli dziecko będzie pracować z zaangażowaniem, będzie zdolne do większej koncentracji oraz bardziej odporne na niepowodzenia lub przeszkody, które może napotkać. Działania, które uczniowie mają podjąć, muszą być na tyle różnorodne i interesujące, aby mogły angażować wiele sił intelektualnych i umiejętności, a jednocześnie umożliwiać nauczenie się czegoś nowego. Ważne, aby praca kończyła się na osiągnięciu celu, bo

daje to poczucie sukcesu. Kolejne zadania powinny być coraz bardziej urozmaicone, aby nie powodowały znudzenia (Szpiter, 1996, s. 476), a także zindywidualizowane (Kołodziej, Niesporek-Szamburska, 2009). Należy łączyć różne polecenia pozwalające na własną inicjatywę, na poszukiwanie nowych sposobów rozwiązywania problemów (Kołodziej, Niesporek-Szamburska, 2009) i na rozwijanie zdolności twórczych (Zborowski, 1995). Również Irena Adamek podkreśla konieczność zróżnicowania zadań domowych ze względu na stopień przygotowania uczniów do samodzielnej nauki i podaje metodyczne rozwiązanie w tym zakresie. Autorka proponuje: przydzielanie zróżnicowanych zadań obowiązkowych, dawanie zadań dodatkowych dla chętnych, uwzględnianie zadań proponowanych przez uczniów (Adamek, 2000, s. 96). Merrill Harmin (2005) zaleca, aby dać młodym ludziom możliwość wyboru liczby zadań, rodzaju materiału do opanowania, prac wymagających różnej ilości czasu na ich wykonanie. Zaleca też pobudzanie uczniów do samodzielnego formułowania zadań. Według autora przyniesie to długofalowe korzyści, m.in. poczucie odpowiedzialności za swoje decyzje. Proponuje sprawdzanie prac domowych w parach lub większych grupach, zachęca do rozmowy z uczniami i do zadawania zadań zupełnie innych od tych wykonywanych na lekcji. Dla zrozumienia, jakie znaczenie ma nauka domowa, istotna jest kwestia formy jej zadawania oraz sprawdzania. „W doborze zadań nauczycielowi towarzyszyć winna również świadomość, że wartość kształcąca i wychowawczą przynoszą te, które wykonywane są przez ucznia samodzielnie lub z niewielką, rozumnie udzielaną pomocą. Tylko nauczyciel dobrze znający swoich uczniów, ich możliwości i tempo uczenia się, zdolność korzystania z lekcji, stosunek do obowiązków szkolnych, warunki domowe, może trafnie dobrać zadania indywidualnie przydatne, wręcz konieczne, dla poszczególnych uczniów” (Łukawska, 2004, s. 13). Ponadto zadania domowe powinny też sprzyjać samodzielnemu, krytycznemu myśleniu, kształtować umiejętność uczenia się (Dudel, 2007), zwiększać odpowiedzialność, samokontrolę, samoocenę oraz systematyczność (Zborowski, 1995).

Natomiast J. Iluk (2020) pisze: „prace domowe mogą spełnić zakładane oczekiwania, jeśli: wynikają z toku lekcyjnego i (lub) są zintegrowane z tematem następnej lekcji; są metodycznie poprawne i regularnie zadawane; ich objętość jest ograniczona; swoim przedmiotem obejmują również treści nauczania omawiane wcześniej; poziom trudności dostosowany jest do poziomu umiejętności uczniów; są urozmaicone pod względem zakładanych celów ćwiczeniowych; nauczyciel wykazuje zrozumienie dla popełnionych błędów, zwłaszcza jeśli zadanie wymagało większej inwencji; wykonane zadanie o wyższym poziomie trudności lub sporządzone dobrowolnie ma wpływ na ocenę; wykonywane zadanie może być przydatne poza szkołą. Ponadto ważne jest, aby mali uczniowie: wystarczająco uważnie słuchali na lekcji i rozumieli treści nauczania; potrafili samodzielnie wykonać zadanie; mieli wystarczający poziom motywacji do podjęcia wysiłku; wykazali odpowiedni poziom samodyscypliny i poczucie obowiązku;

mieli względnie dobre warunki domowe do nauki i odrabiania prac; rzetelnie i sumiennie wykonywali polecone prace domowe; mieli prawo wyboru zadań; mogli wspólnie ustalić formy motywujących i satysfakcjonujących prac domowych oraz prosić o wyjaśnienia i informację zwrotną oraz je otrzymać. Przy zadawaniu pracy domowej nauczyciel zobligowany jest do wytłumaczenia jej celu i udzielenia instrukcji do wykonania. Praca domowa spełnia bowiem swoje cele tylko wówczas, gdy nie przekracza możliwości uczniów, łączy się z pracą lekcyjną, jest właściwie zadana, uczeń wykonuje ją samodzielnie, nauczyciel systematycznie kontroluje i ocenia pracę, a po wykonaniu pracy uczeń zostaje poinformowany o błędach, jakie popełnił” (Kacprzak, 2008, s. 144).

Istota rodzicielskiej pomocy uczniowi w odrabianiu zadań domowych

Rodzina i szkoła to dwa najważniejsze środowiska socjalizacji i wychowania. Proces szeroko pojmowanej edukacji rozpoczyna się w rodzinie, która jest środowiskiem naturalnym, a gdy dziecko osiągnie wiek obowiązku szkolnego, realizowany jest równoległe w szkole. Ryszard Wroczyński pisał: „ani szkoła, ani rodzina nie mogą spełniać swych funkcji bez ścisłego współdziałania[,] [...] bez systematycznej i zorganizowanej współpracy domu i szkoły. Nauczyciele wykonujący misję publiczną, jaką jest nauczanie, powinni dążyć do przymierza z rodzicami. Natomiast rodzice[,] opowiadając się po stronie własnych dzieci[,] jednocześnie stają się sprzymierzeńcami nauczycieli. Odpowiedzialność rodziców za dzieci to ich naturalne prawo” (Wroczyński, 1985, s. 173).

Kiedy dziecko zaczyna swoją przygodę z edukacją, potrzebuje wsparcia tych, którzy dają mu poczucie bezpieczeństwa. Istotna dla niego jest obecność rodziców w ważnych chwilach w szkole oraz zainteresowanie tym, co dzieje się w jego życiu, a więc także zadaniami domowymi. Jednak nie oznacza to konieczności ciągłego towarzyszenia mu podczas odrabiania lekcji. Narzucanie swojej pomocy, gdy dziecko jej nie potrzebuje i nie chce, może spowodować, że młody człowiek zwątpi w swoje możliwości, pogorszy się jego samoocena, a w konsekwencji doprowadzić do sytuacji, w której uczeń nie będzie podejmował żadnych zadań bez zewnętrznej motywacji rodzica lub nauczyciela. Jednak pozostawienie go zupełnie samego wobec nowych i trudnych wyzwań także nie jest dobre, bo zaburza jego poczucie bezpieczeństwa, co może doprowadzić do wykształcenia się postawy unikania trudnych sytuacji (Tuchowska, 2019). Ważne zatem, aby rodzice mieli świadomość, jaką rolę odgrywa praca domowa. W pierwszej kolejności powinni zorganizować dziecku dobre warunki, przede wszystkim odpowiednie miejsce oraz czas.

Bez względu na wielkość mieszkania należy wygospodarować kącik czy pokoik i urządzić go tak, aby dziecko lubiło w nim przebywać. Jest to więc zadanie dla ro-

dziców, których pomysłowość może przyczynić się do stworzenia przytulnego i wygodnego miejsca pracy (Raczyńska, 1997, s. 55). Oczywiście najkorzystniej jest, gdy dziecko ma własny pokój, w którym stoi biurko lub stół do odrabiania prac domowych. Stałe miejsce do nauki z dostępem do światła to jeden z warunków, który powinni spełnić rodzice chcący, aby edukacja przyniosła efekty. Dzieci, które nie mają własnego kącika, nie mają warunków do odpowiedniej koncentracji, niezbędnej przy pracy umysłowej. Szybko się rozpraszają, odrabiają lekcje w sposób chaotyczny lub nie odrabiają ich w ogóle i przychodzą do szkoły nieprzygotowane.

Wdrażanie do samodzielności to trudna sztuka, ale nie za trudna dla rodziców, którzy rozumnie kochają swoje dziecko. Pory odpoczynku, zabawy czy rozrywki powinny być z góry ustalone, tak aby w czasie odrabiania lekcji inne zajęcia i sprawy nie zakłócały mu spokoju. Taka racjonalna organizacja życia w rodzinie to nic innego, jak przyzwyczajanie do planowania czasu na naukę i aktywności podejmowane w czasie wolnym. Uczeń musi wykonywać prace domowe o stałej porze dnia, bo wprowadza to pewną dyscyplinę oraz zapobiega szkodliwemu pośpiechowi. Nie powinien przystępować do odrabiania lekcji zaraz po przyjściu ze szkoły (gdyż odczuwa zmęczenie) lub zaraz po wysiłku (gdyż jego organizm musi odpocząć). Jeśli uczeń jest w szkole przed południem, najlepiej, żeby odrabiał lekcje dwie godziny po obiedzie, jeśli natomiast uczy się w szkole po południu (druga zmiana), to pracę domową powinien wykonywać rano i kończyć ją na dwie godziny przed rozpoczęciem zajęć w szkole (Chrzanowska, 2019). Ustalenie i konsekwentne przestrzeganie pór przeznaczonych na naukę domową jest gwarancją, że w przyszłości dzieci będą dobrze planowały swój czas i będą potrafiły racjonalnie go wykorzystać. Nawyk uczenia się codziennie o tej samej godzinie wpływa na szybsze wykonywanie czynności przygotowawczych i lepszą koncentrację w pracy. Czas poświęcony na naukę w przypadku dzieci młodszych nie powinien być zbyt długi, nie może on też kolidować z porą snu (uczniowie klas I–III powinni spać 10–12 godzin na dobę). Umysłowo najlepiej pracuje się dzieciom rano w godzinach od 8 do 11, zaś po południu od 15 do 17 (Lichota, 2019). Warto dodać, że pracę domową powinno się odrabiać w tym dniu, w którym została zadana przez nauczyciela, gdyż uczeń posiada świeżą wiedzę z lekcji i łatwiej jest mu kojarzyć fakty (Wasilewska, 2016).

Ogromny wpływ na uczenie się samodzielności ma atmosfera (powaga, niezakłócanie ciszy) i zainteresowanie rodziców (Błażejewska, 2021 s. 89). Odrabianie pracy domowej wymaga spokoju, tylko wówczas można oczekiwać, że zadania zostaną wykonane właściwie. Im więcej jest bodźców, tym słabsza koncentracja na nauce. W pobliżu nie powinno być przedmiotów, którymi można manipulować, bawić się. Skupieniu nie sprzyja również obecność osób dorosłych w miejscu odrabiania pracy domowej, wchodzenie i wychodzenie z pokoju w celach niezwiązanych z nauką, przerywanie jej okazjonalnymi pytaniami, głośnie zachowywanie się w innych

pomieszczeniach. Hałas, bez względu na to, czy ma charakter wewnętrzny, czy też zewnętrzny, jest źródłem stresu, uniemożliwia skupienie. Zagwarantowanie spokoju to jeden z podstawowych warunków właściwej organizacji pracy (Janukowicz, 2016). W pobliżu tego miejsca nie powinien znajdować się sprzęt multimedialny. Pokusy korzystania z niego mogą zniweczyć najlepsze zamiary dziecka. Niedopuszczalną sytuacją jest odrabianie zadań przy włączonym radiodiodbiorniku, telewizorze czy komputerze (Janukowicz, 2016).

Przed przystąpieniem do właściwej pracy ważna jest rozmowa z dzieckiem o tym, co ma do wykonania, z jakich przedmiotów, od którego segmentu chce zacząć itp. Można stworzyć plan działania i na nim bazować podczas odrabiania lekcji (Wasilewska, 2016). Jeśli praca domowa jest obszerna i zawiła, należy ją podzielić na partie i robić między nimi przerwy. Dziecko, które szybko wykonuje czynności, ale łatwo się męczy, powinno zaczynać od zadań najtrudniejszych, a kończyć na tych nieskomplikowanych. W przypadku jednostek słabo zmotywowanych do nauki startuje się od łatwych tematów, aby nie zniechęcić do dalszej pracy (Wasilewska, 2016).

Rodzice powinni zadbać, aby potrzebne przybory i narzędzia (ołówki, długopis, kredki, gumka, podręczniki, zeszyty, itp.) znajdowały się w jednym miejscu, ponieważ dziecko nie powinno tracić czasu na ich szukanie. Nawyk przygotowania się do wykonania zadania wykształci się dopiero w wyniku konsekwentnej praktyki dorosłych, którzy angażują się w pomoc przy odrabianiu prac domowych.

Młody człowiek podtrzymuje zapał do nauki, uczy się obowiązkowości i pilności dzięki zainteresowaniu rodziców (Błażejewska, 2021, s. 89), którzy powinni poświęcać na to swój czas – iść razem do biblioteki, aby zgromadzić potrzebne materiały, czytać z dzieckiem tak często, jak jest to tylko możliwe, rozmawiać o szkole i zajęciach lekcyjnych. Warto też zachęcać do wypowiadania się na temat tego, czego uczyło się danego dnia. Innym sposobem okazywania zainteresowania jest udział rodziców w wydarzeniach szkolnych, np. wywiadówkach, akademiach, dniach otwartych itp. Nie mniej ważne jest stosowanie pochwał i zachęt. Ucznia powinno się także informować o błędach, gdy jego praca nie jest najlepszej jakości. Jednak komentarze rodziców muszą być konstruktywne. Docenienie jego trudu to najlepsza droga do wytrwałości i pilności. Aby w odpowiednim momencie pomóc dziecku w pracy domowej – „w pracy nad lekcjami” – opiekunowie powinni na bieżąco orientować się w jego osiągnięciach, kłopotach i porażkach. Młody człowiek musi być przekonany, że rodzice interesują się jego nauką na co dzień, dostrzegają sukcesy i cieszą się nimi, nie bagatelizują żadnych jego zaniedbań. W tym celu potrzebna jest systematyczna kontrola i współpraca ze szkołą (stały kontakt z nauczycielem).

Ogromny wpływ na wyniki w nauce ma zdrowie. Zadaniem rodziców jest obserwowanie potomstwa i szybka reakcja na ewentualne zmiany chorobowe. Ale nawet zdrowa osoba nie może dobrze pracować, gdy jest głodna lub ma niezaspokojone inne

podstawowe potrzeby fizjologiczne. Często bywa tak, że dziecko z różnych przyczyn nie jadło i ma z tego powodu olbrzymie trudności z koncentracją. Nie może się skupić na pracy domowej, tylko myśli o zaspokojeniu głodu. Rodzice muszą mieć świadomość tej zależności (Chrzanowska, 2019).

Zakończenie

Dzieci w młodszym wieku szkolnym na ogół chętnie przychodzą do szkoły i z zapałem zabierają się do nauki. Pilnie słuchają i gorliwie wypełniają polecenia nauczyciela. Natomiast ich koncentracja uwagi jest jeszcze nietrwała. Naturalne jest, że nie potrafią one początkowo sprostać wszystkim obowiązkom szkolnym. Dodatkowo w pierwszych latach nauki mali uczniowie nie mają jeszcze nawyku uczenia się samodzielnie ani w szkole, ani w domu. Dlatego też ogromne znaczenie we właściwym kształtowaniu tego zwyczaju oraz konsekwentnym, a zarazem rozumnym, tj. odpowiednim pod względem wychowawczym podejściu do tej problematyki, mają rodzice. To na nich w głównej mierze spoczywa obowiązek wspomagania szkoły w realizacji celów dydaktyczno-wychowawczych. Ta niezmiernie ważna korelacja działań zarówno placówki oświatowej, jak i środowiska domowego, stanowi podstawę do kształtowania u dziecka właściwego stosunku do obowiązku szkolnego, rozwijania zainteresowań, a więc całej jego sfery poznawczej, pozytywnego stosunku emocjonalnego do szkoły itp.

„Powszechnie przyjęło się sądzić, że jakość wykonywanej pracy domowej zależy wyłącznie od ucznia, zwłaszcza od jego predyspozycji intelektualnych i struktury psychicznej. To jednak mit. W coraz większym stopniu efektywność tę warunkują czynniki zewnętrzne, których liczba ustawicznie wzrasta, zarówno w środowisku rodzinnym, jak i szkolnym. Zachowania rodziców i nauczycieli wydają się decydujące w aspekcie jakości zadań wykonywanych przez dziecko w domu” (Janukowicz, 2016). Oczywiście zatem jest, że rodzice mogą i powinni pomagać w nauce domowej. Nie chodzi tu o pomoc czasochłonną, polegającą na siedzeniu przy dziecku przez cały czas odrabiania lekcji (choć niekiedy bezpośrednia obecność rodzica działa motywująco), czy też wyręczanie go i odrabianie zadań za niego. Przeciwnie, są to elementy, które należy wyeliminować. Nie pozwalają one bowiem na przyzwyczajenie młodego człowieka do samodzielnej pracy, uczą natomiast niesystematyczności i nieobowiązkowości.

Rodzic powinien obserwować dziecko, gdy samodzielnie rozwiązuje ćwiczenia, i ingerować dopiero wtedy, gdy natrafi ono na trudność. Nie wolno podawać gotowych odpowiedzi. Należy naprowadzać na właściwą ścieżkę rozumowania i kierować uwagę młodzieży w stronę zamierzonego celu. Rola opiekuna sprowadza się też do tego, aby wytłumaczyć to, czego nie zrozumiało w szkole. Ważne jest też systema-

tyczne przygotowywanie do samokontroli: uczeń ma sam odkrywać swoje błędy i je korygować (Wasilewska, 2016). Czasami dziecku wystarczy obecność kogoś bliskiego podczas odrabiania lekcji. Wówczas czuje się ono pewniej i bezpieczniej, pracuje szybciej i staranniej.

Niestety w obecnych czasach, gdy rodzice są zajęci głównie własnymi sprawami, często tylko dzięki pracy domowej i poświęceniu jej uwagi wiedzą, co dzieje się na lekcjach, czego ich dzieci obecnie się uczą. Niejednokrotnie też dorośli bagatelizują sprawy związane ze szkołą – tak przecież ważne dla małego ucznia – a tłumaczą niewielkie zainteresowanie brakiem czasu i przepracowaniem. Pozostawiają z problemem dziecko, które często nie potrafi sobie z nim poradzić. Uczeń stopniowo nabiera lekceważącego stosunku do szkoły, przy cichej aprobacie opiekunów. Innym skrajnym przypadkiem są nadmierne ambicje rodziców, mające często negatywny wpływ na rozwój charakteru dziecka. Pomędzy tymi postawami wychowawczymi znajduje się jakiś złoty środek, jakiś idealny sposób oddziaływać, z którego rodzice powinni sobie zdawać sprawę i który przyniesie najlepsze efekty wychowawcze. Dominika Smuczerowicz (2017) pisze: „według najnowszych danych jednej z większych instytucji badania opinii publicznej w kraju (Kantar Millward Brown) wynika, że aż 95 proc. rodziców pomaga swoim dzieciom w odrabianiu zadań domowych. Co więcej, 83 proc. przepytanych dorosłych uważa, że taki rodzaj pomocy należy do ich obowiązków”. Rodzice muszą jednak pamiętać, że praca domowa to zadanie dla ucznia, a nie dla nich. Trzeba mieć świadomość, że odrabianie lekcji to pierwszy krok do samokształcenia i samodoskonalenia. Wykonywanie zadań w warunkach domowych ma na celu utrwalenie wiadomości i umiejętności zdobytych w szkole. Rodzice, którzy umywają ręce od pomagania w tych obowiązkach, przyczyniają się do wyrobienia u potomstwa lekceważącego stosunku do systemu edukacji. Niepożądane jest też nadmierne kontrolowanie czy stawianie wysoko poprzeczki w wyniku wygórowanych ambicji albo chęci wychowania dziecka na geniusza. Najlepszy jest złoty środek, czyli gdy opiekunowie angażują się w edukację, wspierają, wyciągają pomocną dłoń, ale nie wyręczają w wypełnianiu zadań (Wasilewska, 2016). Rodzic powinien być doradcą, ale nie wykonawcą. Pomaganie zamienia się w wyręczanie wtedy, kiedy rodzic robi za dziecko coś, co ono samo potrafi lub powinno zrobić. Prowadzi to do niesamodzielności, przyzwyczajają do niepodejmowania wysiłku. Uczeń nie pracuje nad przerabianym materiałem, więc szybko zaczyna mieć zaległości w nauce. To niewątpliwie początek poważnych problemów. Warto, aby rodzice mieli tego świadomość. Konkluzją, że pomoc to nie wyręczanie, niech stanie się metafora, którą przedstawia Ewa Szeremeta „o to tak, jak otworzyć w czasie deszczu parasol, aby móc iść dalej, a to, że ma dziury, przez które przedostająca się woda może zniszczyć ubranie, wywołać katar – nie ma większego znaczenia. Przecież został spełniony podstawowy warunek: otwarto parasol” (Szeremeta, 2021).

Bibliografia

- Adamek, I. (2000) *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Apel Twojego Dziecka według Janusza Korczaka. Pobrane 25.07.2021 z: <https://dziecisawazne.pl/apel-twojego-dziecka-janusz-korczak/>.
- Błażejewska, K. (2020). Praca domowa uczniów w edukacji wczesnoszkolnej. *Forum Pedagogiczne*, 10, 83-94. DOI: 10.21697/fp.2020.1.07.
- Błażejewska, K. (2021). Praca domowa w opinii uczniów klas I–III oraz ich rodziców. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, T. XXXX, z. 1, 87-95. DOI: 10.17951/lrp.2021.40.1.87-100.
- Chrzanowska, M. (2019). *Jak pomóc dziecku w odrabianiu pracy domowej?*. Pobrane z: <https://www.sp2.busko.pl/index.php/kacik-dla-rodzicow/poradnik-rodzica/jak-pomoc-dziecku-w-odrabianiu-pracy-domowej>.
- Dudel, B. (2007). Praca domowa – krok do samokształcenia w klasie III. W: R. Piwowski (red.), *Dziecko: sukcesy i porażki* (ss. 156–165). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Filipczyk, U. (1985). *Zapobiegamy trudnościom i niepowodzeniom szkolnym*. Warszawa: IWZZ.
- Harmin, M. (2005). *Duch klasy: Jak motywować uczniów do nauki?*. Warszawa: CEO Civitas.
- Iluk, J. (2020). *Zadania domowe w teorii, badaniach naukowych i praktyce*. Pobrane z: <http://jows.pl/artykuly/zadania-domowe-w-teorii-badaniach-naukowych-i-praktyce>.
- Jarnutowska, E., Grygiel, P. (2015). O pracach domowych – czyli czy więcej znaczy lepiej?. W: R. Dolata i in., *Szkolne pytania: Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI* (ss. 96-115). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Kacprzak, L. (2008). *Zadania pracy domowej jako uczenie się w wielostronnym kształceniu ucznia*. Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica.
- Karcz-Taranowicz, E. (2019). Praca domowa ucznia – konieczność versus zbędność. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 39-48. DOI: 10.5604/01.3001.0013.2280.
- Kołodziej, A., Niesporek-Szamburska, B. (2009). *Konteksty i uwarunkowania zadań domowych: II część cyklu: O pracach domowych z języka polskiego prawie wszystko*. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.
- Kozak, H. (1984). *Organizacja pracy domowej uczniów klas początkowych*. Warszawa: IWZZ.
- Kwolik, P. (2006). Praca domowa w procesie nauczania – uczenia się uczniów klas początkowych: rekonesans badawczy, *Nauczyciel i Szkoła*, 3-4, 32-33.
- Lichota, I. (2019). *Znaczenie pracy domowej w procesie dydaktycznym. Rola i organizacja nauki domowej uczniów*. Pobrane z: https://spprzyce.pl/files/266/ZNACZENIE_PRACY_DOMOWEJ_w_PROCESIE_DYDAKTYCZNYM_2.pdf.
- Łukawska, A. (2004). Nauka domowa uczniów: uwagi kierowane do kandydatów na nauczycieli. *Nauczyciel i Szkoła*, 1-2 (22-23), 11-18.
- Okoń, W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Raczyńska, R. (1997). Jak pomóc dziecku w odrabianiu pracy domowej?. *Dyrektor szkoły*, 7-8, 55-59.
- Reclik, R. (2005). Rola i miejsce pracy domowej w kształceniu zintegrowanym. W: Z. Ratajek (red.), *Uczeń we współczesnej szkole: Problemy reformy edukacji wczesnoszkolnej* (ss. 20-37). Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. 2017, poz. 356).

- Smuczerowicz, D. (2017). *Rodzice też wrócili do szkół. Odrabiają prace domowe swoich dzieci*. Pobrane z: <https://nauka.trojmiasto.pl/Rodzice-tez-wrocili-do-szkol-Odrabiaja-prace-domowe-swoich-dzieci-n116236.html#tri>.
- Szeremeta, E. (2021). *Praca z dzieckiem, czy za dziecko?*. Pobrane z: <http://sp31krakow.pl/index.php/dla-rodzicow-i-uczniow/pedagog-radzi/56-praca-z-dzieckiem-czy-za-dziecko>.
- Szpiter, M. (1996). Kontrowersje wokół nauki domowej. *Życie Szkoły*, 8, 475-482.
- Tuchowska, M. (2019). *Prace domowe w klasach I-III – pomagać czy nie?*. Pobrane z: <https://portal.librus.pl/rodzina/artykuly/prace-domowe-w-klasach-i-iii-pomagac-czy-nie>.
- Wasilewska, R. (2016), *Odrabianie prac domowych – jak pomóc uczniowi, żeby nie zaszkodzić?*. Pobrane z: <https://www.e-korepetycje.net/artykuly/odrabianie-prac-domowych-jak-pomoc-uczniowi-zeby-nie-zaszkodzic>.
- Wroczyński, R. (1985). *Pedagogika społeczna*, Warszawa: PWN.
- Zborowski, J. (1995). Praca domowa ucznia – problem niepokojący. *Życie Szkoły*, 10, 11-14.